

EN FRIDFULL JUL 2019 och ett LYCKOSAMT NYTT ÅR 2020 tillönskas alla läsare och alla som gjort och gör insatser för Malax museiförening!

Ordförandens spalt

NÄR DETTA LÄSES är jag inte längre ordförande för Malax museiförening. Det har blivit dags för mig att lämna över ordförandeklubban. Det har varit en intressant tid. För att låna lite av skalden **Lars Hulden**. Det är en lycka, då man kan "arbit i laag me tem som man hör i hop mee." När vi bänkade oss runt kaffebordet på våra talkokvällar kunde man riktigt känna att: "Tå va vi allihop, vi va vi tå".

Som nybliven pensionär flyttade jag tillbaka till Malax efter att ha varit borta från hemorten i nästan 50 år. Mycket hade naturligtvis förändrats i Malax under min bortavaro. Man kan säga att två generationer hade tillkommit och det var svårt att känna igen och veta vem de yngre människorna var, som man mötte på byn.

Det blev rätt ofta nödvändigt att försiktigt fråga vem som var farfar eller morfar och varför inte också ibland mormor eller farmor. Och då förstod jag oftast vem jag pratade med!

Jag har alltid varit intresserad av historia, så jag var inte på något sätt motsträvig när man frågade om jag ville komma med i föreningen. Jag hade fungerat som sekreterare i många år i arbetslivet så jag lovade dåvarande ordföranden **Lorenz Uthardt** att syssla som sekreterare kan jag åta mig att sköta. På det sättet kom jag med i styrelsearbetet och när Lorenz efter ett par år ville sluta, så föll det på min lott att axla ordförandeskapet.

När jag först kom med i föreningen var det aktuellt med att bygga ett **ARKIV**. Inom styrelsen hade man diskuterat möjligheterna, att söka bidrag från dåvarande TE-centralen. Men man visste att det medför en massa papperskrig. Under min aktiva tid i arbetslivet hade jag lärt känna människorna på TE-centralen och visste att det var vanliga, vänliga, hjälpsamma människor, som hade hand om blanketterna, som hör till när man skall få någon form av offentliga bidrag. Så jag erbjöd mig att sköta pappers-exercisen! Sedan dess har det blivit otaliga besök hos TE-centralen, Aktion Österbotten, NTM-centralen och vad allt de heter, de instanser som förmedlar och fördelar de statliga, kommunala och EU-medel, som finns att tillgå för dem som önskar investera, utveckla och förbättra saker och ting i vårt samhälle.

För vi har minsann byggt på våra museer under dessa år! Efter tillkomsten av Arkivet så tog vi itu med **FÄHUSET** vid Orregården. Vi fick en mycket fin festsal, serveringsutrymmen och nu senast i år ett fungerande **SOMMARKÖK**, allt detta i det gamla fähuset! I samma projekt i år anslöt vi oss till det kommunala avloppssystemet och fick också moderna WC-toaletter i anslutning till festsalen och sommarköket.

Vid Kvarkens båtmuseum byggdes nya **UTSTÄLLINGS- OCH SAMLINGS-UTRYMMEN**, vilka utformades som gamla båthus och smälter vackert in i miljön när man kommer ned till Åminne. Detta nybygge, som blev färdigt år 2013 utsågs till det bästa projektet i gruppen Aktion Österbottens investeringsprojekt under åren 2007–2013.

Arkivet invigs 2006 av Arja Rantanen, Vasa landsarkiv.

Fähuset och uthusladan förvandlade 2009.

Sommarköket och toaletter klara 2019.

Båtmuseets utbyggnad klar 2013: samlingssal, kök, WC, hallar.

Ethels hus vid Brinken klart 2014.

Vi har lärt oss under årens lopp att söka bidrag och stöd från olika håll. Jag vill speciellt nämna **Svenska Kulturfonden** och **Aktiestiftelsen i Malax**, vilka gjort det möjligt för oss att finansiera de olika byggprojekten förutom den ordinarie verksamheten.

I detta sammanhang vill jag speciellt nämna **Ethel Helenelund**, som kom ihåg föreningen med en summa på hela 80 000 € i sitt testamente. Vi kunde tack vare denna penninggåva bygga ett **NYTT HUS PÅ BRINKEN** att användas som arbets- och utställningsutrymme. Till detta projekt bidrog **Aktion Österbotten** med 50 % av totalkostnaderna på sammanlagt 180 000 €.

Men det har varit mycket annat än byggnadsverksamhet under årens lopp! Förutom den sedvanliga aktiva museiverksamheten vid föreningens alla verksamhetsställen bedrivs en omfattande lokal-

historisk forskning och åtskilliga böcker och andra tryckalster har under årens lopp getts ut av föreningen.

Vi har samarbetat och samarbetar med många organisationer och institutioner både lokalt, regionalt, nationellt och internationellt. Speciellt glada är vi att det goda samarbete vi haft och har med ortens alla skolor, från knattestadiet upp till högstadiet. Vi har gjort otaliga tidsresor med eleverna från lågstadieskolorna och högstadiet. Tidsresorna har ordnats än vid Järnåldersleden, än vid något av museerna eller så vid de olika skolorna. Ett speciellt samarbete har etablerats runt åttornas tidsresor på **Arstu i Petalax**. Detta samarbete omfattar **hembygdsföreningarna och museiföreningarna i Malax, Petalax, Korsnäs och Bergö** samt **Högstadiet i Petalax** och **BARK** från **Österbottens förbund**.

Vi har upplåtit våra utrymmen och samarbetat med **4H-klubben** och **Malax Fiskargille** runt olika evenemang, vilka har lockat stora publikmängder till våra museer.

Eftersom vi numera också förfogar över samlingsutrymmen, vilka kan hållas varma också höst- och vårtider har vi samarbetat med **Malax-Korsnäs MI** och med deras hjälp kunnat ordna flera intressanta föredragstillfällen.

Sedan några år tillbaka har **Malax församling** hållit gudstjänsten på Brinken i samband med firandet av Hembygdsdagen. Dessutom har man hållit gudstjänst i båtmuseets samlingssal i slutet av april under några år. Dessa har varit mycket uppskattade och samlingssalarna har nästan varit fullsatta med deltagare i gudstjänsterna.

Att hålla i gång verksamheten i vår museiförening fordrar förutom rena pengar också en insats av mänskliga arbetsinsatser. Jag har många gånger framhållit hur viktigt det är att vi lyckats engagera eldsjälar, som på frivillig väg oavlönade ställer upp år efter år för att arbeta på talko. Detta ord, som inte ens finns i det svenska språket, betyder så mycket för våra föreningar och för att föreningarna skall kunna fortsätta med sin verksamhet, samhället till fromma.

Tack ännu en gång, ni talkojobbare och eldsjälar för att ni finns och gör det möjligt för oss att hålla i gång vår förening! Vi är medlemmar i en fin förening, låt oss fortsättningsvis hjälpas åt att hålla den lika fin och våra museer intressanta, rena och värda att komma och bekanta sig med!

TILL SLUT önskar jag ännu en gång alla en **God Jul** och **Ett Gott Nytt År!**

Gustav Smulter

För seklet sedan

Man talade inte om "fake news" för 100 år sen, men informationsbluffar förekom minsann redan då. Den via Vasabladet 18.10.1919 förmedlade "nyheten" om S:t Petersburgs kapitulation ska ha spritts av valutaspekulanter som antog att ett avgörande militärt bakslag för bolsjevikerna skulle gynna rubelkursen.

ÅRET 1919 utmynnande i allt fredligare förhållanden inne i Finland, ändå fortfarande med en del stridshandlingar på vissa närmare eller fjärrare håll. Spänningen vid gränsen i Östkarelen minskade sedan luften gått ur den s.k. Aunus-expeditionen. Finländska frivilliga deltog i ingermanländarnas och esternas frihetskamp. Inbördeskriget i Ryssland trängde sig i oktober nära inpå då vita styrkor västerifrån hotade S:t Petersburg, och ett tillspetsat läge uppstod när det från olika håll yrkades på att Finland militärt borde hjälpa till. Ryske generalen **Judenitj** begärde bistånd, och **Mannerheim** riktade till

Den ryske "vite" generalen N. Judenitj nekades finländsk hjälp i anfallet mot S:t Petersburg. – Wikimedia Commons

presidenten ett öppet brev där han talade för ett aktivt deltagande i kampen för att inta S:t Petersburg. Finland gav sig emellertid inte in på sådana äventyrligheter. Snart fick de vita retirera både här och på övriga fronter i Ryssland, och Röda armén kunde alltmer slutgiltigt säkra bolsjevikregeringens makt över Sovjetstaten.

Styrelseskick och svenskhetsfrågor

Mera uppmärksamhet än åt det militära ägnades ändå åt hur civilsamhället skulle inrättas. Enligt den regeringsform som nu stadfästes fastställdes ett republikanskt styrelseskick med en rätt stark president. Denne skulle utses av folkvalda elektor, men det första presidentvalet den 25 juli

Riksdagen valde 25.7.1919 republiken Finlands första president. Valet av K. J. Ståhlberg framom Gustaf Mannerheim var en besvikelse för många. – Wikimedia Commons-bilder

förrättades undantagsvis av riksdagen, som den tidigare lantdagen nu började kallas. En centervänstermajoritet såg till att **K. J. Ståhlberg** klart besegrade dåvarande riksföreståndaren **Gustaf Mannerheim**, vilket var en stor besvikelse på borgerligt, inte minst svenskt håll. Svenskfolket betraktade också **J.H. Vennolas** nya regering av ministrar från agrarerna och Framstegspartiet som svag och oengagerad i de svenska frågorna. Regeringformen hade visserligen stadgat om finskan och svenskan som i hög grad likställda nationalspråk, men de särskilda frågor som den svenska folktingsförsamlingen tidigare hade betonat som angelägna ägnades inget intresse – som t.ex. inrättande av särskilda svenska län och ett särskilt svenskt biskopsstift.

Nyktterhetspoliser i Malax

I Malax hade det småningom blivit lättare att leva vartefter livsmedelsläget förbättrats. Höstens skörd blev god, och det nybildade motortröskverksandelslaget kunde leverera betryggande mängder spannmål, vilka livsmedelsnämnden i första hand dirigerade till Malax handelslag. Att tillsätta en livsmedelsnämnd för en ny ransoneringperiod var alltså befogat, men kommunalfullmäktige konstaterade att nämndens ledande personer inte behövde några

lönehöjningar, "eftersom deras arbete numera minskat betydligt".

Något nytt som kommunens myndigheter fick befatta sig med var den nu ikraftträdde alkoholförbudslagen. Den lokala nykterhetsföreningens styrelse uppgjorde i oktober ett "förslag till tillsättande av nykterhetspoliser", utgående från vilket kommunalfullmäktige utnämnde 16 personer i en nykterhetsnämnd, för att bistå polismyndigheten vid övervakandet av förbudslagen. De utsedda svarade för olika egna distrikt och skulle bära särskilda tjänstetecken. T.o.m. inköp av denaturerad sprit på apoteket krävde nu intyg från kommunalnämndens ordförande och av två grannar som kunde bekräfta att spriten

En stor träbyggnad i Köpings inhyste Malaxapoteket 1919. Förbudslagen tillät försäljning av apotekssprit, men även den gjordes ytterst svåråtkomlig.

behövdes för ett godtagbart ändamål. En notis närmare julen förmåler att polisen påträffat rätt många lönnbrännerier, en möjlig effekt av såväl förbudet som av ökad övervakning.

Skolgång på finska?

Skol- och utbildningsfrågor var som vanligt ständigt aktuella. Tuv skolas nybygge kunde invigas, ett initiativ till etablerande av en fast folkhögskola i Malax framfördes, och kommunalfullmäktiges julkupp på bildningsområdet var beviljandet 18.12 av 200 mk för inrättandet av ett vandrande bibliotek för skolungdomen. Men annars hade fullmäktige mest hela tiden bryderi med inte alltid så lättuppfyllda krav på lärares löne- och naturaförmåner, skolbyggnader och -tillbyggnader o. likn. Ett skolärende som nu återkom för närmare behandling var de finskspråkigas begäran om undervisning på sina barns modersmål. Respektive mötesparagraf sträcker sig rekordlångt över nästan tre stora protokollbokssidor, och fastän det konstateras att de dåvarande elevantalen inte förpliktar kommunen att inrätta en finsk skola inser man att de finsktalande säkert inte kommer att lämna skolfrågan därhän – detta "i synnerhet som den finska befolkningen härstädes uppageras att arbeta för frågans förverkligande". De förslag om undervisning i tillfälliga utrymmen medan ett nytt skolbygge skulle uppföras avslås därför, men eftersom läraren i Långåminne skola behärskar landets båda språk föreslås som ett "tillmötesgående för alla rimliga anspråk" att läraren där kan meddela undervisning också på finska för finskspråkiga elever.

Snöröjning à la 1910-tal

Då som nu gällde det att hålla kommunens vägar farbara när vintern och snön kom, och 1910-talets sista månader i Malax må illustrera hur man tillgodosåg beredskapen inför detta innan plogbilarnas tid. Vagnätet var uppdelat i en mängd kortare sträckor, exakt preciserade

som t.ex. Solf rå–Brinken, Brinken–Lilla åbron, Lilla åbron–Sperrings smedjan, osv. I oktober fördelades plogningen av sträckorna på olika personer, oftast så att var och en skulle ansvara för endast en av de ca 1–2 km långa sträckorna. Vintern igenom kom därmed under snöfallsperioder ett femtontal personer samtidigt eller om varandra att vara i farten för att med hästar stretande framför enkla tråplogar hålla alla de olika vägvsnitten öppna. Kanske ett i vissa avseenden riktigt effektivt snöröjningsarrangemang, men definitivt omständligare än våra dagars.

Leif Finnäs

Postgången i Malax blev 1919 föremål för både insändare och fullmäktigediskussioner. Nästan mest intressant i signaturen "Resandes" inlägg i Vbl 15.7 är ändå den dittills mycket ovanliga stavningen av Ortsnamnet med "-x" i slutet.

För finansieringen av ett monument över de i inbördeskriget fallna hade kantor Rosendahl med sångarna i Malax utformat ett ambitiöst upplagt kyrkokonsertprogram som uppfördes också i Vasa.

Krigsvintern 1939–1940 var en mörk tid i dubbel bemärkelse. Rädslan och faran för luftangrepp var stor och myndigheterna utfärdade föreskrifter om mörkläggning av bostadshus och andra byggnader i både städer och på landsbygden.

Strax före krigsutbrottet i november 1939 uppmanades befolkningen att börja mörklägga sina hus. Så här skriver **Torsten Lindgård** i Vasabladet den 18 oktober 1939 i en notis från Malax:

”Faran för ett luftangrepp mot byar är visserligen liten i jämförelse med faran för ett angrepp mot städer, och vasabygden betraktas ju dock som en jämförelsevis lugn tillflyktsort. Men allt måste tagas med i beräkningen. Det säger sig självt, att om en stad blir mörklägd, medan däremot den kringliggande landsbygden flödar i ljus, leder angreppet just mot de punkter som upplysas. För malaxbygdens vidkommande skall även numera mörkläggning anordnas. Det åligger därför varje invånare att tillse, att denna mörkläggning blir så effektiv som möjligt. Fönstren i gårdarna böra förses med ordentliga skärmar eller förhängen, lika så skollokaler, där lektioner pågå efter mörkrets inbrott, och även i möteslokaler. Lyktor av olika slag böra förses med skydd, exempelvis blått papper eller tyg. I varje by och gränd finnas övervakare, som äga tillse, att mörkläggningen fungerar ordentligt och påvisa eventuella brister.

Det är fråga endast om övningar, men det är övningar som äga så stor betydelse, att varje invånare måste anse det som sin plikt att bidra till dess lyckliga genomförande. Samtidigt kunna vi ju fortsätta att hoppas, att freden skall bevaras för landet.”

Som bekant utbröt kriget den 30 november 1939. Helsingfors utsattes för ett flygangrepp redan den första krigsdagen. Vasa utsattes också för flera förödande flygangrepp under Vinterkriget. I en notis i Vasabladet den 2 december 1939 förnyades uppmaningen om mörkläggning:

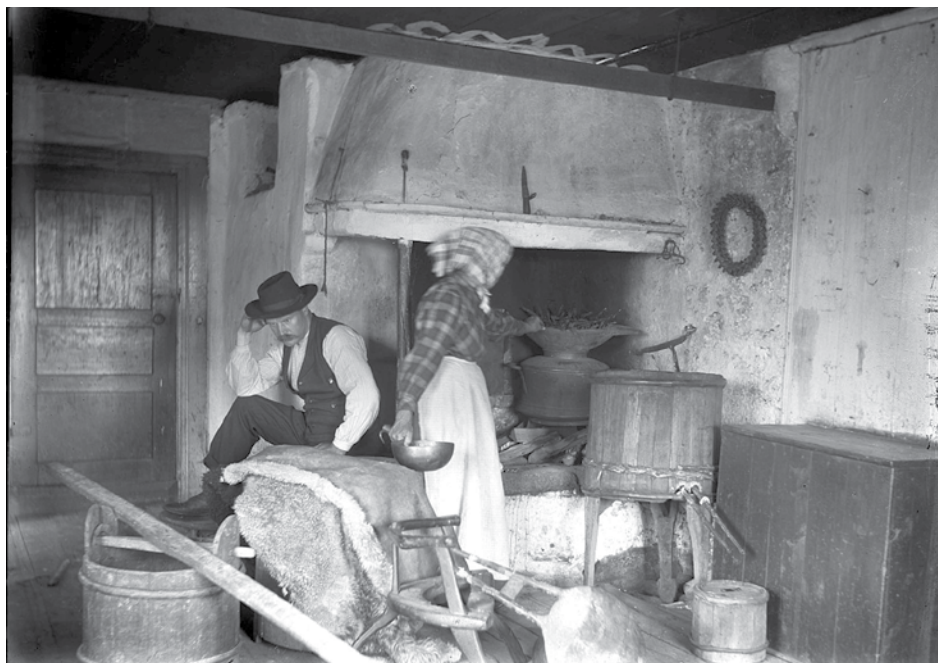
”Det är numera nödvändigt, att föreskrifterna rörande mörkläggning iakttagas noggrant även på landsbygden. Fönstren i boningshusen böra förskämmas så väl, att ej ens den minsta strimma av ljus kan synas. Även i stall och fähus böra fönstren förses med förhänge. Bäst är att använda tjärpapper. Lamporna utomhus få absolut ej tändas. Cykellyktor böra liksom även billyktorna täckas med lämpligt blått tyg eller papper. Dessa försiktighetsåtgärder äro nödvändiga och mörkläggningen bör vara lika fullständig på morgnarna som på kvällarna.”

Håkan Genberg

BRÄNNVIN

BRÄNNVINET blev först bekant i våra trakter under senare delen av 1500-talet. Som så många andra nyheter kom det med återvändande soldater. Under 1600-talet förekom brännvinspannor i en och annan bondgård. Under 1731 blev innehavet av brännvinspanna skattbelagt, och år 1775 gjorde Gustaf III brännvinsbränningen till statsmonopol. All tillverkning skulle nu ske i kronbrännerier, vilka utarrenderades till privatföretagare. Allmogens motstånd mot detta var dock så starkt att kungen 1787 beslöt överlåta brännvinsbränningen till de bönder som var villiga att betala en rätt hög arrendesumma i spannmål. Vid riksdagen år 1800 antogs sedan en ny lag som band brännvinsrätten vid mantalet. Ett hemman om 1/4 mtl hade rätt att bränna 26 kannor (67,6 liter) årligen. Eftersom bränningsavgiften utgick antingen man använde sina rättigheter eller ej kan man räkna med att bönderna också brände minst den tillåtna kvantiteten, utom under missväxtår. Detta innebär för Sundoms del en årlig tillverkning av upp emot 4000 liter och om man räknar med att en tunna spannmål gav 13 kannor (vilket kronbrännerierna kom upp till) så behövde man här för 120 tunnor spannmål, främst råg. Brännvinsskatten utgick i spannmål och steg i Sundom till 14 tunnor årligen. Hela brännvinstillverkningen

Brännvinsbränning. "Dranken silas före destillationen i brännvinspannan genom den med halm fyllda, stora trätratten." Foto 1919 av Nils Keyland (1867–1924), svensk folklivsforskare / Nordiska museet. Wikimedia Commons.

motsvarade alltså skörden från sjutton tunnland. Brännvinspannor fanns i flertalet bondgårdar. De som inte hade egen hyrde av grannen. En brännvinspanna med hatt och pipor var en rätt stor investering, som enligt bouppteckningarnas värdering ungefär motsvarade kostnaderna för en fälbåt.

Man har beräknat att alkoholkonsumtionen i vårt land 1830 var ungefär densamma som på 1970-talet. Vid ingången av 1866 avskaffades slutgiltigt rätten till hembränning.

Källa: Kurt Jern: *Sundoms historia I. Byn som steg ur havet* (1994)

BRÄNNVINS PANNOR I MALAX 1757

Protokollet finns i Församlingens arkiv i Malax hembygdsarkiv. Protokollet är tolkat och renskrivet 2019 av Inga Österblad.

Förteckning på de Brännvins Pannor, Hattar och lösa råst, som i Malax socken af Allmogen och öfrige vederbörande äro upgå på de här anmärkade ställen förseglade och inlämnade:

BYNAMN	Nr, Mtl	ÄGARENS NAMN	Märkta	Annotationer
Öfvermalax	2 1/2	Röij, Jacob		
	1/2	ibidem Matz		
	5 3/8	Ström, Michel		
	3/8	ibidem Märthen		
	6 3/8	Gästgilvars, Marchus		
	3/8	ibidem Michel		
	11 3/8	Fiskars, Mats Danielsson		
	12 1/3	Wijas, Daniel		
	13 1/3	Gulman, Marcus		
	16 5/8	Knös, Matz		
	17 5/8	Bengts, Sven		
	19 1/2	Smulten, Matz		
	22 1/4	Erks, Märthen		
	25 3/4	Styrin, Matz		
	27 1/2	Kräknäs, Anders		
	28 1/2	Pilkar, Märthen		
	29 1/2	Nyman, Märthen		
	31 1/4	Mesus, Elias		
	32 1/4	Lågas, Erick		
	34 3/4	Storm, Johan		
	21 1/4	Hallvar, Matz		
Yttermalax	38 1/3	Dabla, Ånkan Lisa		
	1 1/2	louf, Jacob		
	1/2	ibidem Erick		
	2 1/2	Hånn, Matz		
	3 1/4	Kjöping, Matz Hatt		
	5 1/3	Herrgård, Simon		
	6 1/3	Ahlskog, Matz		
	7 1/2	Svennas, Matz		
	9 1/2	Skinnars, Matz		
	11 1/2	Mattdar, Anders		
	12 1/2	Broman, Hans		
	14 1/4	Udd, Johan		
	16 1/2	Holm, Johan		
	19 1/2	Lång, Marcus		
Wargö by	1/2	ibidem Daniel		
	20 1/4	Kläckar, Matz		
	21 1/2	Orre, Olof		
	22 1/3	Brånn, Erick		
		Majors, Michel		
		Nyman, Petter		
		Herr Kyrkoherden Häggman		

Emotstående byars såsom Öfver och Yttermalax samt Wargö byboers Pannor äro i säker förvaring tillverera Malax Moder kyrkia besparing

Malax socken och Solfva by den 15 Januarii 1757 Johan Borg

Museilotsens studieresa till Piteå och Holmön

SOM NÄMNTS i vårt föregående nummer av *Vällingklockan*, deltar vår förening i ett projektsamarbete med **Kulturösterbotten** och andra skärgårdsrelaterade föreningar i Österbotten. Projektets namn är **Museilotsen**, och genom detta projekt försöker vi skapa ett virtuellt skärgårdsmuseum, som ska vara öppet och tillgängligt för alla, när helst man önskar besöka det på webben.

DEN 23–25 AUGUSTI i år fick vi möjlighet att inom ramarna för detta projekt besöka ett par skärgårdsrelaterade museer i vårt västra grannland. Vi besökte först **Piteå Båtmuseum**. Båtmuseet har många likheter med vårt eget Kvarkens båtmuseum. Museet, som grundades 1998, drivs på talkobasis av en grupp entusiaster. Deras målsättning är att kunna visa upp den kulturskatt som de gamla träbåtarna, båtmotorerna och fiskeredskapen faktiskt utgör, samt att dokumentera den kustkultur som under sekler vuxit fram i regionen. När vi vandrade in i museet, slogs vi genast av

Piteå Båtmuseum finns inrymt bland gamla hamnmagasin.

I ett skilt rum visas båtbyggarkonsten. Här repareras gamla båtar, men även nya byggs. Båtbyggarkonsten hålls vid liv! likheten med vårt eget museum. Prydliga rader med båtmotorer, en säljaksutställning, vackra träekor och diverse andra objekt som hör kustlivet till pryder de många hallarna och rummen som vi fick besöka. Våra guiders entusiasm och kunskap var också hjärtevärmande på en dag då regnet alltjämt ville göra sig påmint.

En sak som de föreningsaktiva vid Piteå Båtmuseum hade tagit fasta på – som vi inte sysslar med i vår förening – är kurser i traditionell båtbyggarkonst. De utför också reparationer av gamla båtar och båtmotorer, samt håller berättarkvällar om kustlivet förr.

När vi nu faktiskt var i Piteå fick vi orten till ära smaka riktigt genuin pitepalt. Det var ett ordentligt skrovsmål, och vi fick verkligen erfara varifrån uttrycket ”paltkoma” kommer.

FÖLJANDE DAG hade regnskyarna dragit vidare och vi fick strålände solsken på vår färd. Och tur var väl det, för nu stod **Holmöns båtmuseum** berett att ta emot oss. Direkt vid landstigningen på Holmön slogs man av de vackra vyerna, pittoreska små fiskebodarna och den alltomvälvande atmosfären av gemytlig skärgårdsby. Holmöns båtmuseum ligger allde-

Holmöns båtmuseum vid Byvikens strand byggdes 1995 och invigdes 1998. Båtmuseet har prisbelönats för både sin arkitektur och utställningar. – Bilden nedan visar en utrustad fälbåt. Utställningarna skildrar brett Holmöns maritima liv.

les nära kajen där färjan från fastlandet lägger till i Byviken och museibyggnaderna smälter bra in i omgivningen. Museet drivs med ideella krafter och har öppet under sommarmånaderna med hjälp av volontärer. Vi fick träffa museets styrelse, och höra hur just deras engagemang för båtmuseet har startat. Där fanns personer med stark anknytning till Holmön, men också sådana som helt enkelt har fattat tycke för museet under en eller annan visit till ön och därav bestämt sig för att engagera sig i museets verksamhet.

Holmöns båtmuseum har fått stora startbidrag när museet skulle byggas på 1990-talet, och också professionell hjälp med att planera och ordna utställningarna. Museet är prydligt och har en tydlig struktur i sina utställningar och i sitt utrymmesflöde. Vi skulle ha kunnat stanna i deras museum hur många timmar som helst, men p.g.a. andra programpunkter fick vi nöja oss med en snabbvisit som istället gav rejäl mersmak för museet.

VID NÄSTA PROGRAMPUNKT på dags-schemat var vi ytterst tacksamma för att regnväddet från föregående dag hade dragit vidare. Vi fick nämligen åka ut en tur med *Slupen* till ön **Stora Fjäderägg**. *Slupen* är en rekonstruktion av en gammal båttyp från Holmön, och byggdes under åren 2000–2001. Båten tar nu passagerare med på en segeltur mellan Byvikens och Norrfjärdens färjelägen och fyrplatsen Stora Fjäderägg. *Slupen* bjöd på en fin segeltur i solsken, med ett par örnar svävande i den blå skyn ovanför oss och en säl solandes på en sten i fjärran.

Ön Stora Fjäderägg är säkerligen bekant för de flesta som har haft säljägare i familjen. Hit kom också ibland säljägare från Österbotten under sina månadslånga resor i fälan. Ön har en lång historia, där kan skönjas hyddbottnar, labyrinter, kompassrosor, gistvallar, fiskestugor och grunden efter ett fiskekapell som sägs ska ha byggts av österbottningar. På Stora Fjäderägg uppfördes år 1851 en fyr, och i dagens läge kan man använda de gamla fyrvaktarbostäderna till övernattnings. Naturen på ön är ganska karg, och påminner ganska mycket om ett fjällandskap. Det rika fågellivet lockar ornitologer från när och fjärran.

ALLT SOM ALLT kan vi konstatera att det finns många museer, både här hemma hos oss i Österbotten, men likaså på andra sidan Kvarken, som lyfter fram livet förr till sjöss och i skärgården. Museerna liknar i mycket varandra, men vart och ett har särdrag och är värt ett besök. Engagemanget och viljan att lyfta fram den maritima historien är den röda tråd som löper genom arbetet som görs av frivilliga personer, oavsett om man är en finlandssvensk talkoarbetare eller en rikssvensk volontär. Vi tackar Piteå Båtmuseum och Holmöns båtmuseum för vänligt mottagande och trevliga upplevelser, och hoppas att vi i framtiden får gengälda gästfriheten.

Nina Sten

Bilder: Nina Sten och Göran Strömfors

Om du önskar läsa mera om våra besöksmål under resan så kan du hitta dem här:

<http://www.piteabatomuseum.se/>
<http://holmombsbatmuseum.se/>
<http://storafjaderagg.se/>

Från Kvarkens båtmuseum deltog Nina Sten, Maria Strandberg och Göran Strömfors.

Fyren på Stora Fjäderägg är byggd 1851, och välkänd även bland österbottniska säljägare.

Slupen anländer med revade segel till Byviken efter utflykt till Stora Fjäderägg, vars natur (nedan) är stenig och karg.

Creative Commons - Pål Nilsson / Riksanthvarvsmuseet

I fädrens spår ...

TRE BRÖDER från Lövånger sökte lyckan i nära land. Det var **Jonas, Erik och Per Erikssöner Fjällström**, som tog sig över viken till Sundom under senare delen av 1700-talet. Kvar på hemmanet i Fjälbyn (fjäl=fjärd) stannade äldsta sonen **Anders** samt föräldrarna **Erik Olofsson** och **Kerstin Andersdotter** från Burvik.

Den av bröderna, som var min farfarsfarfarsfar **Per** (Petter), kom till Sundom år 1771 efter en kort tid i Stockholm. Brodern **Erik** flyttade dit ungefär samtidigt. **Jonas** var redan på plats, utflyttad 1767. De tycks ha funnit sig väl till rätta i Sundom, gifte sig där, och var verksamma bland annat som fiskare och urmakare.

Min farfarsfarfarsfars hustru blev **Anna Mattsdotter Hortans** i Sundom. Deras son **Christian**, född 1799, gifte sig till Bergö och blev upphov till min farfarsfar **Johan Petter**. Därav mitt nyvaknade intresse för bröderna Fjällström, i synnerhet som ett dna-test för släktforskning visar att min raka fädernelinje går till Lövånger.

Så vem kunde bli gladare än jag när Föreningen Norden i Hudiksvall ordnade en femdagars resa till Västerbotten sensommaren 2019. Lövånger var ett av besöksmålen, där vi övernatade i de gamla kyrkstugorna.

Lövånger är känt för sin kyrkstad med över 100 bevarade stugor. Dessa var tidigare nödvändiga för långväga kyrkobesökare eftersom kyrkogångsplikten krävde att socknens invånare regelbundet skulle delta i gudstjänsterna. I Norrland var avstånden stora och under 1600-talet blev det bestämt att de som bodde inom en mil från kyrkan måste besöka den varje söndag och de mellan en och två mil varannan söndag och så vidare.

Mina förfäder från Fjälbyn hade över en mil till kyrkan i Lövånger, och de lär ha färdats dit med båt. Tyvärr fick jag inte veta vilken kyrkstuga som varit deras. Förmodligen är den riven.

Kyrkstaden i Lövånger är numera vandrarhem och konferensanläggning. Till området har också flyttats en gammal, rödmålad parstuga med vita knutar och ockragula dörrar. Den tillhör

Creative Commons - Jan Norman / Riksanthvarvsmuseet

Lövånger var sedan gammalt en av fem storsocknar i Västerbotten. Kyrkan i gråsten är byggd omkring år 1500, och ersatte troligen en äldre. Kyrkogångsplikten tvingade sockenborna att regelbundet gå i kyrkan. Mina förfäder från Fjälbyn nr 10 lär ha färdats med båt och tog sannolikt i land nedanför kyrkan. På övre sidan om kyrkan ligger kyrkstaden som i dag är vandrarhem och konferensanläggning. En gammal bondgård har flyttats till området och är inredd till sockenmuseum. Som ett minne av tidigare kontakter mellan Västerbotten och Österbotten finns Österbottenskammarn som en del av visningsstugan i kyrkstaden.

Lövångers hembygdsförening som inrättat den till ett sockenmuseum.

Vi blev guidade runt av **Göran Ceder** som berättade att det även finns en österbottensk stuga i området. Om vi var intresserade skulle han visa oss den. Det hade redan blivit skymning när vi vandrade upp för backen i kyrkstaden. Till slut stannade han och låste upp dörren till Österbottenskammarn, som är möblerad med olika föremål från Svenska Österbotten, bland annat en högsäng.

Historien bakom **Österbottensstugan** läste jag senare om i *Lövånger, en sockenbeskrivning, del III*. Den innehåller flera utdrag ur *Murmursunds Allehanda*, bland annat om den förvånansvärt stora utflyttningen från Lövånger till Österbotten under 1700-talet.

I ett annat utdrag skriver **Ernst August Mitts**, Sundom, om förbindelserna mellan Österbotten och Västerbotten. Det visade sig att även han var en ättling till en av bröderna Fjällström, men framför allt berättar han om hur Lövångers hembygdsförening hade bjudit in västerbottensättlingar till "österbottenska dagar" i Lövånger 1947. Det blev en oförglömlig midsommar för österbottningarna och "En lövångerbo, fabrikör **Anton Öhmark**, blev så betagen i hela tillställningen att han skänkte sin kyrkstuga till hembygdsföreningen på villkor att den skulle inredas som en gammaldags österbottensk småstuga."

Stugan invigdes 1951 och står således kvar än i denna dag med de föremål som Ernst August Mitts samlat in från olika delar av Österbotten.

Huruvida förbindelserna mellan Österbotten och Västerbotten har fortsatt vet jag inte, men det vore kanske dags att vi ättlingar till bröderna Fjällström på båda sidor viken åter kallar samman till en träff.

Text & bilder: **Martha Bonn**

Svamp, du milde!

Vad är nu detta?

Naturens egen formskapare har producerat dessa "figurer". Bilderna får vår fantasi att skena iväg och jämför dem med något annat som är bekant för oss. Naturen vill visa oss sin skaparglädje under den varma årstiden åtminstone i dessa tre figurer. Flickan med korgen fylld av äpplen är däremot skapad av människohand.

Vörå svamp
2009-07-29

Vörå svamp
2009-07-29

Malax svamp
2011-08-28
Observera ländstlickasen

2004-12-14

Statyn är ett konstverk av skulptören **Bror Hjort**. "Flickan med fruktorg" är en skulptur från år 1951 och placerad intill Huddinge kyrka i Stockholm.

Text och bilder:
Bror Antus.

Brinkens sommar 2019

Orregårdens museiträdgård prunkade även i år av blommor från tidig vår till senhöst. I Ethels hus visades gamla dopkoltar – se november månadsbild 2019 på föreningens hemsida!

Nils Sund lägger sista handen på Tuvgårdens nya brunnsvinda. På Hembygdsfesten hälsade ordf. Gustav Smulter välkommen och Malax nya kd Jenny Malmsten festtalade..

Orregårdens egen lada får nytt tak, nu av hållbar plåt då råghalm idag är en sällsynt vara. Genom ett Leaderprojekt kunde ett modernt sommarkök och två toaletter färdigställas.

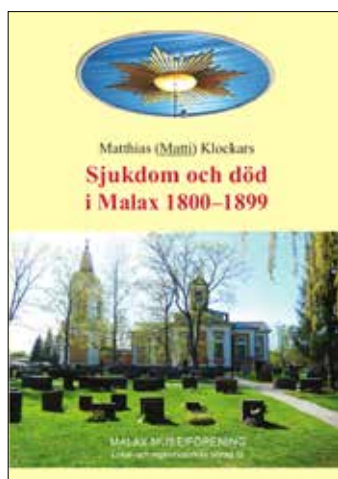
F:ma K-J Revahl sandblästrade /målade båthallens tak; tre byggnader rödmyllades. Utebåtarna tjärades av talkogänget. Rune Svarvar visar repslagning med Vidar på Båtens dag.

En fritidsbåt (b.1946) donerade Nina Stendahl (t.v.), Vasa. Museilotsen-projektet filmar hur man "jällar" strömming. Jungfrudansen har rensats av fr.v. Birgit, Britta, Svea och Ann-Mari.

Alef och Unto fixar ett fönster. Glada besökare från Vörå Migrationscenter, Oravais. Aage Rådland, Närpes, donerar en afrikansk (!) kanot. Två välbesökta MI-föreläsningar hölls på senhösten.

Fjölårets bok!

Matti Klockars:

Sjukdom och död i Malax 1800-1899

Format 250 x 176 mm, 158 sidor. Riktigt illustrerad. **Pris 15 euro.** Säljs vid våra museer, Sale och S-market.

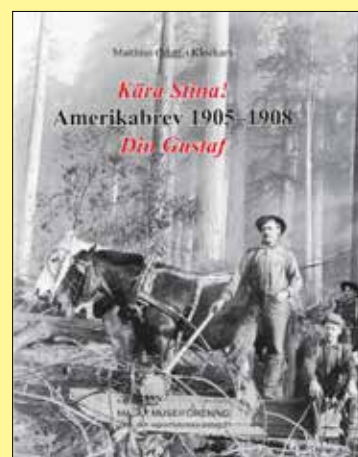
EN AV MEDICINHISTORIENS UPPGIFTER är idag att "försöka rekonstruera vad det innebar att vara sjuk (från en mindre åkomma till en dödlig sjukdom) i samhället både före och efter den institutionaliserade medicinen och de stora sjukhusens tid".

På 1800-talet var det vetenskapliga intresset för landsbygdens medicinska frågor och problem ringa. De kyrkliga dokumenten är en ovärderlig källa för att man ska kunna förstå 1800-talets hälso- och sjukvård. Sjukdomsbeskrivningarna och dokumentationen av dödsorsaker är inte alltid entydiga och låtta att översätta till en modern syn på medicinen.

Den nu aktuella studien är en deskriptiv analys av dödsorsakerna i en liten österbottensk landsortsförsamling under 1800-talet. I Malax moderkyrkoförsamling noterades över 200 olika dödsorsaker (inklusive olika slag av olycksfall) under 1800-talet. Dödsorsakerna följde ofta de officiella dödsorsakstabellerna men det är uppenbart att kyrkoherdarna och sockenadjunkterna kunde anteckna "egna" dödsorsaker. Sannolikt bidrog den avlidnas anhöriga till formuleringen av de olika deskriptiva sjukdomsbenämningarna. Resultaten av behandlingen av sjukdomar på 1800-talet var blygsamma.

Förebyggande åtgärder t.ex. vaccinering, sanitära reformer, socioekonomisk utveckling och den medicinska utvecklingen började ge hälsofrämjande resultat i slutet av århundradet.

Matthias (Matti) Klockars är student från Vasa Svenska Lyceum 1959, med.lic. 1968, MKD 1975. Specialist i inre medicin och allmänmedicin, professor (emeritus) i allmänmedicin vid Helsingfors universitet (1990-2005). Forskare vid Institute of Cancer research, Columbia University, New York, USA (1971-1973) och Chester Beatty Research Institute, Sutton, England (1980-1981). Förtroende- och sakkunniguppdrag bl.a. vid Folkhälsan, Finska Läkaresällskapet, Signe och Ane Gyllenbergs Stiftelse. Inspektör för Vasa nation vid Helsingfors universitet 1997-2005. Släktens rötter finns i Malax.

Succébok!

Matti Klockars:

Kära Stina! – Amerikabrev 1905-1908 – Din Gustaf

Format 250 x 176 mm, 128 sidor, över 100 bilder. **Pris 15 euro.** Säljs vid våra museer, Sale och S-market.

Förmånliga böcker!

- Adam käserar 1 €
- Ahlholm 4 €
- Album 8 €
- Amerika! – Emigration 1900 10 €
- Bilder från det förflutna 5 €
- Blås- och stråkmusik i Malax 10 €
- Bondens år 3 €
- Båtbyggarna Marander 5 €
- Bössmeder och säljagare i Svenska Österbotten 5 €
- En livsvägs krokar 3 €
- Ett båtbygge – Svalustjärten 5 €
- Fäbodliv i Malax 12 €
- Glimtar ur en bygdemans liv 8 €
- Hammarbandet 5 €
- Hammarerna och städerna 3 €
- Historisk beskrivning öfver Malax 3 €
- Husbönder och bomärken 10 €
- I fälan 3 €
- Industrihistorisk dokumentation av linspinning 2 €
- Kust- och älvfiske 5 €
- Kära Stina! – Amerikabrev ... 15 €
- Lappfjärdseksstocken 1 €
- Låt solä skin, låt sånna blås 8 €
- Malax 1914 2 €
- Malaxbygden (med 2 kartor) 20 €
- Malax skolväsende 100 år 2 €
- Minnen från Malax 3 €
- Några österbottenska vattennamn 4 €
- Offerstenar i Malax 2 €
- På lodbössans tid 10 €
- På vår äng står en gammal lada 4 €
- Sagg-Matt 1 €
- Sjukdom och död i Malax 1800-1899 15 €
- Skolminnen 5 €
- Som det grymmaste krig 3 €
- Storsjön 3 €
- Saljakt i Bottniska viken 5 €
- Till sjöss! 10 €
- Yrkesfiske i Svenska Österbotten 3 €
- Ytbyji i Malax runt 1950 30 €
- Öjna 8 €

Aanacko 2020

Aanacko 2020 (årgång 25) har utkommit. Den kan köpas på Stenco, Sale i Övermalax och på S-market i Yttermalax. **Pris 6 euro.** Pärmerna visar Malax kyrka med omgivning.

Daniel Kiöping

- Del A Beata 30 €
- Del D Elisabet 50 €
- Del E Maria 40 €

- Malaxspelet 5 €
- Smidesfigurer (affisch) 3 €
- Aanacko 2019 3 €
- Annacko, tidigare årgångar 0,50 €
- Vykort 0,50 €

Malax kommun

- Malaxbygdens stupade 30 €
- Malax historia, del II 40 €
- Miljonären som körde röd moped... 20 €

Övriga

- Fiskelågen i Kvarkens skärgård 15 €
- Från Wargö till Bergö 25 €
- Vestervik 20 €
- Fyrar och båk 5 €
- Äminneboken 10 €

Kontakta:

Gunnel Smulter 050 5276595, gunnel.smulter@pp.malax.fi

Billiga loppisböcker finns vid våra museer under sommarens öppethållningstider.

Ny ordförande

Vid höstmötet den 20 november 2019 valdes

Solveig Söderback till ny ordförande för Malax museiförening. Solveig är säkert känd för de flesta Malaxbor efter att ha arbetat som kommunsekreterare i Malax kommun under åren 1981-2007. De senaste 12 åren har hon arbetat som kanslichef i Korsholm kommun och gick i september i pension därifrån.

Föreningen tackar avgående ordföranden **Gustav Smulter** och välkomnar **Solveig Söderback** till ordförandeposten!

MALAX MUSEIFÖRENING rf

Ta kontakt!

Närmare uppgifter om föreningens verksamhet ger styrelsen 2020:

Solveig Söderback (ordf.) 0504023700, Vidar Björknäs 040 7227838, Nina Sten (vice ordf.) 050 3003234, Britt-Helen Flemming (kassör) 365 4572, Kent Herrgård 050 0868002, Kerstin Hågen 050 5608573, Gunnel Smulter (sekr.) 050 5276595, Göran Strömfors (båtmus. sekr.) 050 5769475, Nils Sund 050 3615007, Gunvor Brokvist (adjungerad) 050 4967153, Susanne Lagus (adjungerad) 050 5475146, Leif Skinnar (adjungerad) 040 5335915, Gunnel M Svenss (adjungerad) 050 4961497 – Leif Finnäs 050 5252513 (Vällinglockan)

<http://museum.malax.fi/>

Bli medlem i museiföreningen! Kontakta någon i styrelsen om du vill bli medlem (10 euro/år). Värva dig själv samt två andra personer som nya medlemmar – då får du gratis böcker och vykort till ett värde av 20 euro! *Vällinglockan* och även tidningen *Hembygden* fås – gratis! **Välkommen!**

Vällinglockan. December 2019. **Redaktion:** Leif Finnäs, Gunnel Smulter och Göran Strömfors (även layout och nutida bilder om ej annat nämns). Bilder: Malax museiförenings bildarkiv om ej annat nämns.